

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА ОСНОВІ НАВЧАЛЬНО-ТРЕНІНГОВОЇ СИСТЕМИ КАРУС

Моляко В.О., Третяк Т.М., Латиш Н.М.

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України (м. Київ)

creativity.psylab@gmail.com

Нині, коли йдеться не лише про долю психологічної науки, яка безумовно потребує не тільки коректив, а й принципових новацій у теорії, методах дослідження та ін., а й без перебільшення про долю людини як такої, тобто й людства взагалі, проблематика мислення, розумової діяльності без перебільшення видається доленосною у повному розумінні цього слова.

Інтерес до застосування різних методів, активізуючих творчу діяльність, весь час зростає. І це зрозуміло: в наш час, коли дуже багатьом спеціалістам-професіоналам, студентам, учням доводиться переробляти великі масиви інформації, коли життя вимагає в обмежені терміни розробляти розв'язки нових задач, раніше використовувані прийоми і методи допомагають мало. Тим більше, що в школі спеціально творчості навчають недостатньо. І тому кожному хотілось би оволодіти таким набором мисленневих прийомів, метафорично кажучи, мисленнєве «карате», щоб бути сильним на інтелектуальному «полі битви». Зрозуміло, тут не можна орієнтуватись лише на одні творчі прийоми. Щоб оволодіти вершинами творчості, необхідно здійснити і попередню підготовку – розвивати якості пам'яті, сприйняття, уяви, мислення, тобто треба бути досить підготовленим інтелектуально.

В результаті тривалого вивчення творчої конструкторської діяльності ми розробили систему впливу на творчу діяльність суб'єкта, яка одночасно є навчально-тренінговою в цілому і стимулюючою окремі цикли творчого розв'язування задач.

Всі положення системи базуються на конкретному вивченні процесу конструкторської творчості, всіх його циклів, а також стратегій і тактик, які використовуються в діяльності професійних працівників. Саме за основними стратегіями, які були виявлені в дослідженні, і була названа дана система КАРУС (комбінування – аналогізування – реконструювання – універсальна стратегія – спонтанні, «випадкові» підстановки).

Дана система може застосовуватись як для індивідуальної, так і для колективної діяльності. Вона передбачає різні модифікації в залежності від конкретних умов застосування

(контингент: школярі, студенти, професійні працівники; масштаб навчання: розв'язування однієї задачі, розв'язування серії задач, систематичне розв'язування задач і т.п.) [2].

Як свідчить ряд сучасних досліджень, розв'язування творчих задач на основі системи КАРУС надає учням багато можливостей для творчого самовираження, розвитку образно-асоціативного мислення, уяви, фантазії, художнього сприйняття тощо [1].

Необхідною умовою успішного розвитку творчого мислення учнів старших класів у процесі розв'язування задач є наявність у них прогностично необхідної інформації для вирішення таких задач. Це має обов'язково враховуватись при організації навчально-виховного процесу в різного роду закладах освіти.

Встановлено, що в структурно-функціональному ракурсі творче мислення старшокласників функціонує як взаємодія двох інформаційних потоків: перший пов'язаний із трансформацією образу шуканої конструкції, другий – із трансформацією інструментарію розв'язування творчої задачі. Якщо в результаті структурно-функціонального аналізу стартової інформації задачу неможливо розв'язати шляхом аналогізування, то з метою необхідної трансформації певних інформаційних структур реалізуються комбінаторні і реконструюючі дії.

Розроблено модель процесу трансформації образу при розв'язуванні творчої задачі, що включає такі стадії:

1) структурно-функціональний аналіз задачної ситуації (її початкових умов) та актуалізація відповідних блоків власного інформаційного ресурсу як області визначення функцій прообразу;

2) трансформація початкових умов задачі в шукані і відповідно актуалізація прогностично необхідної інформації як області визначення функцій прообразу;

3) співвіднесення актуалізованої прогностично необхідної інформації із шуканими умовами розв'язування задачі як область визначення функцій образа-орієнтира;

4) побудова задуму вирішення задачі шляхом реалізації відповідної стратегії чи тактики мисленневих дій.

У процесі розробки задумів створюваних старшокласниками конструкцій переважають структурне і структурно-функціональне конструювання. В порівнянні із структурним і функціональним саме структурно-функціональне конструювання є найскладнішим, адже при його реалізації мають бути враховані всі структурні і функціональні характеристики взаємодіючих елементів. Провідними тактиками в процесі розв'язування старшокласниками творчих задач виявились: тактика попарного

з'єднання, тактика множинного з'єднання, тактика перестановки, тактика попарного роз'єднання, а також тактика базової деталі, коли нові варіанти створюються за принципом комбінування нарощуваних структурних і функціональних блоків, тобто, коли базовим елементом конструювання стає попередня конструкція чи її блок.

Образи-орієнтири в процесі розв'язування задач на вільне конструювання утворюються і функціонують при домінуванні особистісно значущих інформаційних структур із сфери досвіду учня і його мотиваційної сфери.

При розробці корекційно-розвивальних програм творчого мислення слід використовувати творчі задачі, що характеризуються оптимальним дефіцитом прогностично необхідної інформації для їх вирішення учнями [3].

Засоби активізації творчого мислення молодших школярів повинні, з одного боку, спиратись на наявну суму знань у певній галузі, а з іншого – формувати зацікавленість та інтерес до творчого пошукового процесу, повинна сформуватись саме психологічна готовність до розв'язування творчих задач, стратегії творчої діяльності.

Для реалізації розвитку творчого мислення молодших школярів можна використати комплекс розвивальних вправ на основі системи КАРУС, який включає теоретичну та практичну частину. Теоретична частина полягає в ознайомленні із сутністю аналогізування, комбінування, реконструювання. Практична частина передбачає розв'язування учнями задач на аналогізування, комбінування, реконструювання. Враховуючи вік учнів, деякі завдання проводяться в ігровій формі, що викликає у них живий інтерес до діяльності, сприяє розвитку уяви та активізації фантазії. Також використовуються підказки, орієнтовні запитання, ілюстрації.

Аналіз результатів розв'язування учнями творчих задач (образотворчих та конструктивних) дозволив нам визначити три рівні прояву творчого мислення молодших школярів: низький середній і високий.

Низький рівень відображає слабку емоційність, яка характеризується побоюванням показувати свій емоційний стан, пасивність у відтворенні художніх і конструктивних образів, спостерігається відсутність бажання експериментувати (кольором, лінією, формою тощо). В мисленні таких учнів домінує проста аналогія.

Середній рівень характеризується зацікавленістю учнями деякими предметами і явищами навколишнього світу,

спостерігається уявно-фантазійні прояви у створенні художнього образу, проявляється детальність у побудові конструкції або створенні конструкції поєднуються в сюжетну композицію. Такі діти у своїх роботах досить правильно відтворюють конструктивні особливості форми об'єкта, та його пропорції. Спостерігаються прояви стратегіальних тенденцій аналогізування та комбінування.

Високий рівень творчого мислення молодшого школяра характеризується такими особистісними якостями учня, як захоплення процесом конструювання чи малювання, емоційне реагування на різноманітні вияви навколишнього світу. Для цих школярів властивий стійкий інтерес до творчої діяльності, прагнення до гармонії у відтворенні образів. Ці діти у своїх малюнках добре відображають основні конструктивні особливості форми об'єкта, засобами лінії адекватно відтворюють зовнішні контури та пропорційні відношення цілого і частин, вдало знаходять гармонійні співвідношення кольору створюваного об'єкта, оригінально komponують, творчо реалізують художньо-образне рішення, у роботі самостійні. Спостерігаються прояви стратегіальної тенденції комбінування та аналогізування.

Розвиток стратегіальних тенденцій аналогізування, комбінування та реконструювання молодших школярів має відбуватися на основі засвоєння ними певного мінімуму знань про творчі мисленнєві дії, розвитку певного рівня просторового мислення і уяви, спостережливості. Вчитель (дорослий) повинен забезпечити повноцінні можливості для свободи дитячої фантазії у процесі підготовки до конструювання та в процесі конструювання і малювання (спостереження, спонукання до фантазування, вигадування ідей, вміння бачити різноплановість та багатофункціональні можливості об'єктів тощо).

Список використаних джерел:

1. Психологічні закономірності творчого сприймання інформаційних індикаторів реальності : монографія / В. О. Моляко, І.М. Біла, Н.А. Ваганова [та ін.] ; за ред. В.О. Моляко. К. 2015. 144 с.
2. Стратегії творчої діяльності: школа В.О.Моляко / За заг. ред. В.О. Моляко. К. 2007.
3. Функціонування творчого мислення в інформаційно-віртуальному просторі суб'єкта : монографія / В.О. Моляко, Ю.А. Гулько, Н.А. Ваганова [та ін.] ; за ред. В.О. Моляко. Київ. 2021. 165 с.